

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Козак С.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ФРЕЙМОВИЙ ПІДХІД У СПРИЙНЯТТІ ТА РОЗУМІННІ ТЕКСТУ

У сучасному світі дослідження з використанням когнітивного аналізу набувають особливого значення. На зміну уявленню про мову як засобу комунікації, тобто обміну готовими знаннями, об'єктивованими в мовних знаках, приходить альтернативне трактування її як мовленнєвої взаємодії між комунікантами, спрямованої на формування загальної системи орієнтування в життєвому просторі з використанням мовних знаків.

Провідним напрямом сучасної когнітивної лінгвістики є когнітивна семантика [3, с. 76]. Для повного розуміння деяких фактів мови недостатньо одних тільки лінгвістичних досліджень, необхідно зайти в сферу тих психічних процесів особистості, за допомогою яких мовний матеріал організовується в мозку людини і використовується нею в потрібний момент.

Сприйняття і розуміння тексту розглядаються як дві сторони одного явища: процесуальна і результатна. Процес сприйняття і розуміння дуже складний. Він починається на найнижчому (чуттєвому) рівні і закінчується на найвищим (семантичним). Реципієнт, звертаючись до тексту, не ставить перед собою завдання зрозуміти окремі слова чи фрази. Цей процес протікає автоматично, починаючи із розпізнавання звуків, осмислення значення окремих слів та словосполучень, переходячи до синтаксичного рівня – сприйняття змісту цілих пропозиційних структур.

Процес розуміння можна умовно розділити на два логічних етапи. Перший характеризується лінгвістичним, або поверхневим, розумінням, що передбачає сприйняття експліцитної інформації,

наявної в мовній структурі, та її інтерпретацію. Другий етап становить собою глибинне розуміння, тобто виведення з повідомлення прихованої інформації, що відбувається лише при накладенні мовної інформації на інші інформаційні структури – психологічні, соціальні, нормативні, морально-естетичні.

Відомо, що сприйняття мови включає такі аспекти, як слухове сприйняття мовних сигналів, ментальне сприйняття, тобто розумове осмислення висловленої думки, та соціальне розуміння, тобто сприйняття прямо чи опосередковано вираженої інформації про соціальні зв'язки між мовцем та адресатом та іншими соціальними об'єктами.

Для того, щоб адресат міг успішно виконати запрограмовану адресантом дію, він повинен володіти відомостями про простір, в якому він діє. Це може бути інформація про існуючий стан речей, про власні бажання і можливості, про бажання інших людей, а також про правила і норми, які регулюють його дії в даний момент. Включаючись у комунікативно-прагматичний контекст тексту, комуніканти звертаються не лише до знань мови, норм і правил її функціонування, а й до власного досвіду.

У ході вивчення подібних механізмів сприйняття інформації було висунуто припущення, що для розпізнавання й розуміння змісту текстів необхідно використовувати лінгвістичні фрейми, орієнтовані не стільки на конкретні ситуації або об'єкти, скільки на тексти, які вони описують, запропоновано їх класифікацію і наголошено на доцільності використання фреймів для розв'язання мовних завдань, пов'язаних із розпізнаванням та представленням текстового змісту.

У сучасному світі одним із актуальних методів у галузі лінгвістики є фреймовий аналіз, який стає дедалі популярнішим у мовознавчій сфері і прикладних до неї наук [2, с. 58]. Навколо поняття «фрейм» точиться чимало дискусій. Цей термін налічує велику кількість визначень, які можуть як і доповнювати, так і суперечити одне одному [1, с. 56].

В основі когнітивної моделі людської пам'яті, або фреймової моделі уявлень знань, яка базується на теорії фреймів М. Мінського [4; 5], є положення про сприйняття дійсності за рахунок зіставлення фреймів, наявних у пам'яті, та інформації, отриманої зі світу реальності. Фрейм (сценарій, схема, модель) – це фрагмент знання про

світ, кожен з яких має зв'язок із конкретним концептуальним об'єктом, певним поняттям, деякою (типовою для певного соціуму) ситуацією. Такі ментальні схеми забезпечують здатність орієнтуватися в ситуації й адекватно реагувати на події, за якими людина спостерігає або в яких безпосередньо бере участь.

Певною мірою можна вважати, що основи дослідження фреймів також заклав Людвіг Вітгенштейн своєю теорією, заснованою на аналізі семантичного поля, в якій він показав, що компоненти поля не обов'язково мають єдину інтегральну основу, але що можуть бути два і більше інтегральних центри. Наукові тези вченого стали передумовою для появи теорій, заснованих на прототипному аналізі концептуальної репрезентації та стратегії прагматичного вибору.

Дослідження аперцепційної бази дає розуміння тих схем знань, на які спирається індивід у процесі сприйняття та розуміння тексту. Ці знання дозволяють орієнтуватися в ситуації, відображеній у тексті, аналізувати її, судити про правдоподібність чи нереальність описуваних подій.

Фреймова модель дозволяє пояснити процес розуміння інформації, оскільки людина, яка сприймає текст у вигляді окремих елементів (терміналів), висуває гіпотези (очікування), тобто прогнозує вершину фрейму. Згідно з цією точкою зору, інформація сприймається фрагментарно, але людина пов'язує певні елементи, відновлює цілісний зміст тексту з усіма неформально вираженими смислами за допомогою певних «кодів», які потім зберігаються в пам'яті, і становлять собою термінали відповідного фрейму.

Список використаних джерел:

1. Козак С. В. Художня паралель між описом природи та зображенням внутрішнього світу літературного героя в повісті австрійської письменниці І. Бахман «Drei Wege zum See». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. Луцьк, 2019. № 10 (394). С. 56–60.
2. Козак С. В. Фрейм «ПОЧУТТЯ» в художньому дискурсі (на матеріалі творчості австрійського письменника С. Цвейга). *Актуальні питання іноземної філології : наук. журн.* Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. № 13. С. 58–63.

3. Козак С. В. Фрейм «Zwischenmenschliche Beziehungen» у художньому дискурсі (на матеріалі роману Б. Шлінка). *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 3-4 (21-22). С. 76–84.

4. Minsky M. Frame-System Theory. *Thinking*. Cambridge : Mass, 1977. P. 355–376.

5. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Mind Design*. Cambridge, 1981. P. 95–128.